

13. Radionova M. S. Prichiny otказа ot rebenka / M. S. Radionova // *СНеловек*. – 2002. – № 5. – S. 113–122.
14. Filippova G. G. *Psihologiya materinstva : (ucheb. posobie) / G. G. Filippova*. – M. : Izd-vo In-ta Psihoterapii, 2002. – 240 s.
15. Hamitova I. YU. Semejnaya istoriya: vliyanie na perezhivanie zhenshchinoj beremennosti i rodov / I. YU. Hamitova // *Moskov. psihoterapevt. zhurn.* – 2001. – № 3. – S. 125–150.
16. Gaebel W. The problem of infanticide / W. Gaebel, F. Haessler // *Deutsche Gesellschaft Psychiatrie, Psychotherapie, Nervenheilkunde (DGPPN)*. – 2008. – Vol. 79, № 7. – P. 856–857.
17. Sharma B. R. Historical and medico-legal aspects of infanticide: an overview / B. R. Sharma // *Med. Sci. Law*. – 2006. – Vol. 46, № 2. – P. 152–156.

Received February 7, 2017

Revised March 10, 2017

Accepted April 7, 2017

УДК 159.923

С. О. Ренке

renke-sergei@ukr.net

Психологічні особливості мотиваційної регуляції процесу становлення професійного образу «Я» у майбутніх психологів

Renke S. O. Psychological peculiarities of the motivational regulation of the future psychologists' professional «Me»-image process development / S. O. Renke // *Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D. Maksymenko, L.A. Onufrieva*. – Issue 37. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2017. – P. 388–400.

S. O. Renke. Psychological peculiarities of the motivational regulation of the future psychologists' professional «Me»-image process development. The attention is focused on the motivation in the process of students' professional «Me»-image development being a kind of behavior mechanism that determines the degree of purposefulness of professional behavior. It is

noted that professional personality-based «Me»-image of a future specialist in the chosen field includes the formation of value attitude to professional activities and his personality, the desire for professional and personality-based self-realization, self-improvement, performance of professional activities at a high mastery level, to high professional results and success in different spheres of life. It is determined that the social and educational component of the professional personality-based «Me»-image of a future specialist in the chosen field is revealed due to its integrational nature, subjective nature, multilevel feature, practical orientation, value character, its structure, criteria of formation, peculiarities of the implementation of this process in higher educational institution . It is shown that the formation of gender identity in the process of forming the professional «Me»-image reflects the complex process of integration of gender identities, professional guides, adaptive characteristics, personality traits and requirements of the social environment. It is proved that the success of the professional «Me»-image formation is related to the students' qualities as an adequate self-esteem, developed self-control and internal control locus, the motivation of the learning, the effectiveness of psychological protection, that is, the qualities that characterize the personality maturity, determine in the process of professional training, formation of the integral structure of the student's professional «Me»-image.

Key words: motivation, process of formation, students, professional «Me»-image, personal maturity, education, profession, personality, professional self-determination, youth age, psychological protection.

С. О. Ренке. Психологічні особливості мотиваційної регуляції процесу становлення професійного образу «Я» у майбутніх психологів. Акцентовано, що мотивація у процесі становлення професійного образу «Я» студентів виступає як своєрідний механізм поведінки, який зумовлює міру цілеспрямованості професійної поведінки. Зазначено, що професійно-особистісний образ «Я» майбутнього фахівця в обраній галузі включає формування у нього ціннісного ставлення до професійної діяльності і власної індивідуальності, прагнення до професійної й особистісної самореалізації, самовдосконалення, виконання професійної діяльності на високому рівні майстерності, до високих результатів професійної діяльності й успішності в різних царинах життя. Визначено, що соціально-освітній компонент професійно-особистісного образу «Я» майбутнього фахівця в обраній галузі розкривається через його інтеграційний характер, суб'єктну природу, багаторівневність, практичну спрямованість, ціннісний характер, її структуру, критерії сформованості, особливості реалізації цього процесу у ВНЗ. Показано, що становлення гендерної ідентичності в процесі формування професійного образу «Я» відображає складний процес інтеграції гендерних ідентифікацій, професійних настановлень, адаптивних характеристик, особистісних особливостей і вимог соціального середовища. З'ясовано, що успішність становлення професійного образу «Я» пов'язана з такими якостями студентів, як адекватна самооцінка, розвинений самоконтроль і внут-

рішній локус контролю, сформована мотивація учіння, ефективність психологічного захисту, тобто якостями, що характеризують особистісну зрілість, визначають у процесі навчання професії, формують цілісної структури професійного образу «Я» особистості студента.

Ключові слова: мотивація, процес становлення, студенти, професійний образ «Я», особистісна зрілість, навчання, професія, особистість, професійне самовизначення, юнацький вік, психологічний захист.

С. А. Ренке. Психологические особенности мотивационной регуляции процесса становления профессионального образа «Я» в будущих психологов. Акцентируется, что мотивация в процессе становления профессионального образа «Я» студентов выступает как своеобразный механизм поведения, который предопределяет степень целеустремленности профессионального поведения. Отмечено, что профессионально-личностный образ «Я» будущего специалиста в избранной области включает формирование у него ценностного отношения к профессиональной деятельности и собственной индивидуальности, стремления к профессиональной и личностной самореализации, самосовершенствования, выполнение профессиональной деятельности на высоком уровне мастерства, к высоким результатам профессиональной деятельности и успешности в разных областях жизни. Определено, что социально-образовательный компонент профессионально-личностного образа «Я» будущего специалиста в избранной области раскрывается через его интеграционный характер, субъектную природу, многоуровневость, практическую направленность, ценностный характер, её структуру, критерии сформированности, особенности реализации этого процесса в вузах. Показано, что становление гендерной идентичности в процессе формирования профессионального образа «Я» отражает сложный процесс интеграции гендерных идентификаций, профессиональных установок, адаптивных характеристик, личностных особенностей и требований социальной среды. Установлено, что успешность становления профессионального образа «Я» связана с такими качествами студентов, как адекватная самооценка, развитый самоконтроль и внутренний локус контроля, сформированная мотивация учения, эффективность психологической защиты, то есть качествами, характеризующими личностную зрелость, определяющими в процессе обучения профессии, формирующие целостную структуру профессионального образа «Я» личности студента.

Ключевые слова: мотивация, процесс становления, студенты, профессиональный образ «Я», личностная зрелость, обучение, профессия, личность, профессиональное самоопределение, юношеский возраст, психологическая защита.

Постановка проблеми. Мотиваційна сфера особистості характеризується певним змістом і динамікою, має особливості залежно від умов становлення особистості. Специфіка студентського життєвого періоду, пов'язаного з навчанням у вищому

навчальному закладі, полягає як у підготовці до майбутньої професії, так і у виникненні особистісних новоутворень, притаманних зрілій особистості. У цей період загальні труднощі дорослішання нашаровуються на складнощі входження до нового освітнього середовища і, часто, – у новий спосіб життя (наприклад, життя окремо від батьківської сім'ї, в гуртожитку). В існуючій практиці під час вступу до вищого навчального закладу, звичайно, не вивчається і не враховується мотивація майбутньої навчально-професійної діяльності, оскільки передбачається, що студент – досить зріла особистість і в змозі самостійно усвідомити мотиви майбутньої діяльності, мотиви отримання освіти, і зробити обґрунтований вибір. Складність проблеми полягає в тому, що в цей період частиною студентів вибір професії вже зроблено і починається процес її активного опанування, в той час, як інша частина студентів не має достатніх внутрішніх ресурсів для осмислення життєвих перспектив, не задоволена зробленим вибором. Ці процеси пов'язані із становленням психологічної зрілості особистості, включаючи її мотиваційну зрілість.

Мета нашої роботи – теоретико-методологічне дослідження психологічних особливостей мотиваційної регуляції процесу становлення професійного образу «Я» у майбутніх психологів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема мотивів і мотивації поведінки – одна із стрижневих і найбільш важких в психології. Б.Ф. Ломов, зокрема, зазначає, що в психологічних дослідженнях діяльності питанням мотивації і цілеутворенню належить провідна роль. «Труднощі тут в тому, – пише він, – що в мотивах і цілях найвиразніше виявляється системний характер психічного; вони виступають як інтегральні форми психічного відображення. Звідки беруться і як виникають мотиви і цілі індивідуальної діяльності? Чим вони є? Розробка цих питань має величезне значення не тільки для розвитку теорії психології, але й для вирішення багатьох практичних завдань» [6, с. 11].

Поведінка людини може бути описана з різних боків. У процесуальному плані будь-який поведінковий акт має початок, перебіг і завершення. Він може бути також охарактеризований з погляду інтенсивності і напрямку. Вивчення мотивації – це аналіз причин і чинників, які ініціюють і енергезують активність людини, а також спрямовують, підтримують і ведуть до завершення певний поведінковий акт. Найважливішою особливістю мотивованої дії є наявність інтенції – наміру її виконання. Для пояснення детермінованості людської поведінки створюються численні психологічні теорії мотивації, які будуються на систе-

мі припущення про природу людини і встановлюють закони ініціювання і регулювання людської поведінки. У більшості мотиваційних теорій аналізуються три основні параметри поведінкової активності: ініціативність, інтенсивність і напрямок.

Мотивована поведінка є результатом впливу двох чинників: особистісного і ситуаційного. Особистісний чинник ми розуміємо як мотиваційні диспозиції індивіда (потреби, мотиви, настановлення, цінності), а ситуаційний – як зовнішні умови існування людини (поведінка інших людей, взаємини, оцінки, реакції тих, що оточують, фізичні умови та ін.). Слід зазначити, що коли мова йде про зовнішні чинники, то аналізуються перш за все не об'єктивні параметри середовища, а оцінки й інтерпретації індивідом контекстуальних аспектів своєї поведінки, тобто суб'єктивне відбиття об'єктивних умов і те значення, яке вона цим умовам надає. Людина чинить відповідно до того, як вона оцінює й інтерпретує навколишню дійсність. Роль мотиваційних диспозицій зводиться не стільки до прямої детермінації поведінки, скільки до участі у формуванні когнітивних оцінних схем, за допомогою яких особистість інтерпретує ситуацію. Подальші дії є результатом цієї інтерпретації. С.Л. Рубінштейн писав: «Мотивація – це детермінація, що реалізується через психіку» [9]. «Мотивація – це опосередкована процесом її віддзеркалення суб'єктивна детермінація поведінки людини світом. Через свою мотивацію людина вплетена в контекст дійсності» [2, с.11].

Мотивація найтіснішим чином пов'язана з емоціями. Емоційно-ціннісне ставлення людини до світу, оцінні ставлення виявляють значущі для людини моменти і складають ту загальну величезну царину, в якій розгортаються не лише пасивно-емоційні процеси, переживання, але й активно-дієві, актуальні мотиваційні процеси.

Взаємовплив мотивації і здібностей призводить до їх «відносної відповідності» як в якісно-змістовному, так і в кількісно-динамічному плані (тобто до сили спонук і рівня функціональних можливостей). Взаємодія мотивації і здібностей здійснюється через діяльність як безпосередньо виконавчий, технічний момент психічної активності. Спонука, що має певний якісний зміст і певну динамічну силу (значущість), визначає характер і функціонально-енергетичний рівень відповідної діяльності. Якісний зміст мотиваційної системи в цілому визначає і зміст видів діяльності, характерних для даної людини. Функціональні можливості діяльності даної людини і об'єктивні особливості діяльності визначають як конкретне здійснення, так і напрям роз-

витку мотивації, її коректування, пристосування до об'єктивних обставин діяльності (можливість або неможливість здійснення, витрачання енергії і ін.) [2, с. 12].

Процес формування, розвитку особистості також характеризується взаємовпливом мотивації і діяльності.

Зв'язки мотивацій з окремими психічними процесами (мислення, пам'ять, увага і ін.) будуються по суті так само, як і з діяльністю взагалі. Мотиваційний компонент є абсолютно необхідним для будь-якого цілісного психічного акту, будь-якого процесу (розумового, процесу сприйняття та ін.) (С.Л. Рубінштейн, Б.В. Зейгарник та ін.); мотивація визначає змістовну вибірковість процесів; динамічна характеристика спонуки (сила, значущість) визначає тривалість і інтенсивність процесу, готовність до того або іншого межового рівня його функціональної напруги. Функціональні можливості психічних процесів визначають якісно-змістовний бік мотивації (характер інтересів, провідних потреб в тому чи іншому виді діяльності та ін.) і динамічний (інтенсивність спонук) [9].

Погляди психологів на суть мотиву істотно розходяться. Мотивом вважалися найрізноманітніші психологічні феномени. Це – наміри, уявлення, ідеї, відчуття, переживання (Л.І. Божович); потреби, потяги, спонуки, схильності (Х. Хекгаузен); бажання, звички, думки, почуття обов'язку (П.А. Рудик); морально-політичні настанови і думки (Г.О. Ковальов); психічні процеси, стани і властивості індивіда (К.К. Платонов); предмети зовнішнього світу (О.М. Леонт'єв); настанови (А. Маслоу); умови існування (К. Вілюнас); спонуки, від яких залежить цілеспрямований характер дій (В.С. Мерлін) міркування, за якими суб'єкт повинен діяти (Ж. Годфруа). Недаремно О.М. Леонт'єв писав, що роботи з проблеми мотивації майже не підлягають систематизації – настільки різні ті значення, в яких вживається термін «мотив», і що поняття мотиву перетворилося на великий мішок, в який складено найрізноманітніші речі. Щодо використання поняття «мотив» літераторами, публіцистами, юристами і говорити не варто. Так, будь-яку причину вчинку, історичного і економічного розвитку людства називають мотивом. Не дивно, що часом зникає сам предмет обговорення, тобто мотив, або ж висловлюються припущення, що сучасне поняття мотиву описує не одну, а кілька реальностей, які не збігаються одна з одною (В.А. Іванников [4]). У закордонній психології існує близько 50 теорій мотивації. У зв'язку з таким станом речей В.К. Вілюнас [1] висловлює сумнів у доцільності обговорення питання, що таке

мотив. Натомість він пропонує зосередити увагу на якомога виразнішому визначенні й описі окремих феноменів, які спонукають активність. Інший підхід пропонує В.А. Іванников [4]: слід звузити зміст поняття «мотив» до якоїсь однієї реальності, а для позначення інших реальностей ввести нові поняття. Термін «мотив», на його думку, слід закріпити за стійкими утвореннями мотиваційної сфери, як опредметнені потреби, а для позначення конкретної ситуативної освіти, що безпосередньо ініціює діяльність, використовувати термін «спонука». У низці праць мотив розглядають тільки як інтелектуальний продукт мозкової діяльності. Х. Хекхаузен [10] у книзі «Мотивація і діяльність» вказує: мотив – це «конструкт мислення», тобто теоретична побудова, а не реально існуючий психологічний феномен. Він пише, що насправді жодних мотивів не існує, їх неможливо спостерігати безпосередньо і тому вони не можуть бути презентовані як факти дійсності. Вони лише умовні, допоміжні конструкти нашого мислення, що полегшують розуміння, дії, втілюються в схему пояснення між початковими спостережуваними обставинами і подальшими спостережуваними актами поведінки. Не дивно, що в його двотомній монографії за мотив береться або потреба (потреба владарювання, якій він дав назву «мотивом влади»; потреба досягнення – «мотив досягнення»), або особистісні диспозиції (тривожність та інші), або зовнішні і внутрішні причини тієї чи іншої поведінки (надання допомоги, прояви агресії). Суперечності існують і щодо такого питання: до чого відносити мотиви і мотивацію – до дії чи до діяльності? О.М. Леонт'єв вважав, що мотиви відносять тільки до діяльності, але не до дій, хоча в 1956 році він зазначає, що мотив спонукає окрема, особистісна дія. Далі, в пізніших працях він стверджував, що дія не має самостійного мотиву, розглядаючи її тільки в контексті діяльності. Якщо прийняти це як окремий випадок виконання дій, то виправданість твердження О.М. Леонт'єва стає очевидною – кожна дія у складі діяльності не має власного мотиву, але це не означає, що ці дії немотивовані. У діяльності і діях, що входять в неї, є загальний мотив. Проте мета діяльності і мета кожної дії, що входить в цю діяльність, не збігаються, хоча ті й інші зумовлені сенсом діяльності як своєрідним стрижнем здійснюваної програми [2, с. 16]. Дії можуть бути і вчинками. Але чи може бути немотивованим свідомо здійснюваний вчинок? Тому самостійні дії повинні мати мотив. У той же час, сама дія може виступати як діяльність, якщо вона виконується в процесі роботи. Втім, розглядаючи подібні випадки, О.М. Леонт'єв пише, що коли одні і

ті ж дії стають діяльністю, то ця діяльність набуває самостійного мотиву. Подібні випадки він визначає як «зрушення мотиву на мету» [5]. Згідно ж уявленнями Р.А. Пілояна, мотив, навпаки, відноситься тільки до дій, а діяльність він розглядає в контексті поняття «мотивація». У цьому він солідарний з М.Ш. Магомед-Еміним [7], який пов'язує мотивацію не лише з підготовкою діяльності, але і з її здійсненням. Взагалі подібне розмаїття поглядів не повинне дивувати, якщо погодитися з тим, що сама поведінка людини вельми різноманітна. У теорії мотивації, розробленій російською психологією, набув поширення погляд, згідно з яким мотив слід розуміти саме як опредметнену потребу. Отже, різке зіставлення категорій «потреба» і «предмет» навряд чи доцільне. Автор психологічної теорії діяльності О.М. Леонтьєв зазначав, що предмет діяльності, який є мотивом, може бути як речовим, так й ідеальним, але головне, що за ним завжди стоїть потреба, він завжди відповідає тій чи іншій потребі. Розроблена в працях відомих російських психологів концепція особистості і діяльності (С.Л. Рубінштейн, О.М. Леонтьєв та ін.) виходить з того, що за мотивами стоять ті або інші потреби. Отже, розуміння мотиву як спонуки вчинків і діяльності, пов'язаних з задоволенням потреб, не викликає сумніву.

А.А. Реан вважає, що об'єднувати в структурі мотивації потреби і мотиви означає позбавити термін «мотив» будь-якого самостійного змісту. У зв'язку з цим спонуки можуть бути усвідомленими або неусвідомленими, в цьому контексті виникає різне розуміння мотиву. У запропонованій А.А. Файзуллаєвим послідовної і цілісної концепції виділяються три етапи, які мотив долає у своєму становленні: 1) виникнення спонуки; 2) усвідомлення спонуки; 3) прийняття особистістю усвідомленої спонуки як мотиву. В цьому випадку про невмотивовану поведінку можна говорити в буквальному розумінні, оскільки існування неусвідомленої спонуки ще не дозволяє назвати її мотивом. Зрозуміло, що у такому підході питання про неусвідомлені мотиви знімається. Виокремлення третього етапу пов'язане з тим, що, навіть усвідомивши і оцінивши певну спонуку, людина може прийняти її як мотив і, відповідно, відмовитися від неї. А.А. Реан зазначає, що в такій концепції не обійшлося без плутанини, викликаній, на його думку, логічною помилкою [8]. Дійсно, третій етап полягає в прийнятті особистістю усвідомленої спонуки як мотиву. Але ж з контексту міркувань автора випливає: якщо усвідомлена спонукана не прийнята, то і мотивом вона називатися не може. І навпаки, якщо мова заходить про мотив, то це вже прийнята спо-

нука. Власне, говорити тут про ухвалення мотиву особистістю не зовсім логічно (інакше необхідно припустити існування неприйнятних мотивів, що суперечить самій суті концепції) [2, с.17].

Якнайповнішим є визначення мотиву, запропоноване Л.І. Божович. Згідно з уявленнями автора, мотивами можуть виступати предмети зовнішнього світу, уявлення, ідеї, відчуття і переживання, словом, все те, в чому втілилася потреба [3, с. 17]. Таке визначення мотиву знімає багато суперечностей в його тлумаченні, оскільки воно пояснює енергетичний, динамічний і змістовний його аспекти.

У працях вітчизняних педагогів і психологів сформульовано методологічні принципи дослідження проблеми мотивації. У дослідженнях Л. Божович, Д. Ельконіна, І. Імедадзе, В. Ковальова, О. Леонтьєва, В. Ляудіс, А. Маркова, Г. Хесс та інших суттєвий акцент ставиться на полімотивовану діяльність. Більшість психологів згодні з виокремленням двох типів мотивації і відповідних їм двох типів поведінки: 1) зовнішньої мотивації (*extrinsic motivation*) і, відповідно, зовнішньо мотивованої поведінки (*extrinsic motivated behaviour*) та 2) внутрішньої мотивації (*intrinsic motivation*) і відповідно внутрішньо мотивованої поведінки (*intrinsic motivated behavior*) [5].

Щодо нашого дослідження, то ми визначаємо внутрішню мотивацію як вроджену характеристику людини, що заґрунтована на застосуванні власних інтересів і як природжену характеристику людини, що ґрунтується на дотриманні власних інтересів і вправлянні своїх здібностей, включає прагнення до пошуку і вирішення завдань оптимального рівня складності. Вона має місце тоді, коли причини, що породжують дану діяльність, усередині індивіда (він сам є джерелом мотивації) і вона як така має для індивіда інтерес і цінність. «Внутрішньо мотивовані види діяльності не потребують заохочень, окрім самої активності. Люди залучаються до цієї діяльності заради неї самої, а не задля досягнення певних зовнішніх винагород. Така діяльність є самоціллю, а не засобом досягнення іншої мети». Внутрішня мотивація базується на вроджених потребах у компетентності і самодетермінації. Вона ініціює і енергетизує широкий спектр видів діяльності та психологічних процесів, для яких первинною винагородою є відчуття ефективності й автономії. У внутрішньому світі суб'єкта ці дві потреби тісно пов'язані, проте операційно і технічно можуть бути автономними.

Внутрішньомотивована поведінка базується на почуванні майстерності і компетентності, інтересі, а також відчутті свобо-

ди від зовнішнього тиску, такого, як винагороди і підкріплення, коли індивід сприймає себе як причину власних дій. Внутрішні потреби в компетентності і самодетермінації мотивують людей постійно прагнути до досягнення цілей оптимального рівня труднощів, цілей, що не є ані дуже простими, ані складними. На нашу думку, стани самодетермінації і компетентності важливі для внутрішньої мотивації і дуже тісно пов'язані між собою. Внутрішня мотивація базується на потребах у тому, щоб почуватися компетентним і автономним. Тому підвищення внутрішньої мотивації може бути забезпечене як задоволенням потреб у самодетермінації [11], так і задоволенням потреб у компетентності, проте задоволення першої біль важливе.

Кожен вид мотивації має свої позитивні та негативні аспекти, по різному впливаючи на психічні процеси. Найбільш позитивний вплив як на пізнавальні процеси, так і на індивіда в цілому має внутрішня мотивація. Зовнішня мотивація може переважати у вирішенні приватних завдань. Професійна діяльність перебігає найефективніше, коли вона більшою мірою зумовлюється внутрішніми мотивами. У процесі становлення професійного образу «Я» мотиваційна структура студента зазнає помітних змін, зовнішні мотиви замінюються внутрішніми: одні спонуки набувають більшої значущості, інші – втрачають її, перетворюючись з ідеалу на повсякденну дійсність.

Отже, внутрішня і зовнішня мотивації не існують окремо одна від одної і не є протилежними; між ними існує взаємоперехід від зовнішніх чинників до саморегуляції. Внутрішня мотивація характеризується інтересом до самої діяльності, більшим залученням у навчальний процес, кращою якістю діяльності, вищими досягненнями, тоді як за зовнішньої мотивації інтерес під час виконання діяльності не домінує. З віком і набуттям стажу роботи зовні мотивована поведінка стає внутрішньо регульованою. Адекватне за формою і змістом подання зовнішнє підкріплення може виявитися корисним і для внутрішньої, і для зовнішньої мотивації. При цьому не потрібно підкріплювати активність, яка і так уже викликає інтерес у індивіда.

Як наслідок у мотиваційній системі особистості виокремлюються мотиваційне ядро, що складається з домінантних мотивів, які організують і підпорядковують собі всі спонуки. Вони й визначають характер, якість і результативність даної діяльності.

Адекватне сприйняття власного професійного образу мотивується, в основному, внутрішніми мотивами, серед яких мотиви самореалізації, досягнення професійного акме, інтересу до

опанування професії та ін. Якщо для студента сама майбутня професійна діяльність є значущою, він отримуватиме від неї задоволення, прагнучиме самореалізуватися саме в ній, це свідчення наявності у нього внутрішньої мотивації.

Варто зазначити, що мотивація впливає також і на вибір професійної діяльності і може виступати активним стимулом розвитку та перебудови особистості загалом. Мотивацію слід вважати тим своєрідним складним психологічним механізмом у царині професійної діяльності, за допомогою якого формуються (за визначенням В.М. Мясичева) «основні життєві ставлення» у особистості до праці, до людей, до сфери пізнання. Мотивація визначає потенційні можливості особистості, повноту й інтенсивність особистого внеску в науково-технічний прогрес, пасивність або активність суб'єкта в професійній діяльності, накреслює своєрідну «траєкторію» руху соціально-психологічних настанов, визначає розвиток фахівця в професійному сенсі, форми вияву і міру його творчої активності.

Мотивація істотно впливає на становлення професійного образу «Я» – «спайку» особистості з професією, на рівень прояву творчої активності – наукової, технічної творчості, на успішність професійної діяльності.

Мотивація виступає разом з соціальними детермінантами поведінки стимулом трудової діяльності. Мотивацію можна вважати тим складним соціально-психологічним механізмом, за допомогою якого співвідносяться зовнішні і внутрішні чинники регуляції поведінки в умовах становлення професійного образу «Я». Мотивація забезпечує розвиток творчої активності особистості. Проте мотиваційні характеристики ніколи не виступають ізольовано, бо творча активність студентів формується і виявляється в діяльності як складна інтегральна освіта, як синтез різнопланових властивостей, де мотиваційні, особистісні інтелектуальні характеристики спрацьовують у реальній поведінці як єдиний психологічний механізм.

Висновки. Отже, мотивація у процесі становлення професійного образу «Я» студентів виступає як своєрідний механізм поведінки, який зумовлює міру цілеспрямованості професійної поведінки. Зазначається, що професійно-особистісний образ «Я» майбутнього фахівця в обраній галузі включає формування у нього ціннісного ставлення до професійної діяльності і власної індивідуальності, прагнення до професійної й особистісної самореалізації, самовдосконалення, виконання професійної діяльності на високому рівні майстерності, до високих результатів професійної діяльності та успішності в різних царинах життя.

Визначено, що соціально-освітній компонент професійно-особистісного образу «Я» майбутнього фахівця у обраній галузі розкривається через його інтеграційний характер, суб'єкту природу, багаторівневість, практичну спрямованість, ціннісний характер, її структуру (когнітивна, емоційно-ціннісна, світоглядна, професійно-мотиваційна складові), критерії сформованості (аксіологічний, рефлексивний, мотиваційний), особливості реалізації цього процесу у ВНЗ.

Успішність становлення професійного образу «Я» пов'язана з такими якостями студентів, як адекватна самооцінка, розвинений самоконтроль і внутрішній локус контролю, сформована мотивація учіння, ефективність психологічного захисту, тобто якостями, що характеризують особистісну зрілість, визначають у процесі навчання професії, формують цілісну структуру професійного образу «Я» особистості студента.

Список використаних джерел

1. Вилюнас В. К. Психологические механизмы мотивации человека / В. Вилюнас. – М. : Изд-во МГУ, 1990. – 288 с.
2. Галаль Абдо Саид Салем. Структура профессиональной мотивации у студентов педагогических университетов (Опыт сравнительного Российско-Йеменского исследования) : дис. ... кандидата психол. наук: 19.00.07 / Галаль Абдо Саид Салем. – СПб., 2001. – 178 с.
3. Горчакова Е. Б. Мотив достижения успеха в структуре личности и деятельности будущих менеджеров: Дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01 / Горчакова Елена Борисовна. – Хабаровск, 2002. – 164 с.
4. Иванников В. А. Психологические механизмы волевой регуляции / В. А. Иванников. – М. : МГУ, 1991.
5. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев. – М. – 1998. – 240 с.
6. Ломов Б. Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии / Б. Ф. Ломов. – М.: Наука. – 1999. – 350 с.
7. Магомед-Эминов М. Ш. Мотивация достижения: структура и механизмы: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. психол. наук: 19.00.07 / М. Ш. Магомед-Эминов. – М., 1987. – 26 с.
8. Реан А. А. Психология изучения личности [Учеб. пособие] / А. А. Реан. – СПб. : Изд-во В.А. Михайлова, 1999. – 288 с.

9. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – СПб. : Питер, 2004. – 713 с.
10. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность: в 2-х томах / Х. Хекхаузен. – М. : Педагогика, 1986. – 240 с.
11. Deci E.L. Self-determination and intrinsic motivation in human behavior / E.L.Deci, R.M.Ryan. – 1985.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Viljunas V. K. Psihologicheskie mehanizmy motivacii cheloveka / V. Viljunas. – М. : Izd-vo MGU, 1990. – 288 s.
2. Galal' Abdo Said Salem. Struktura professional'noj motivacii u studentov pedagogicheskikh universitetov (Opyt sravnitel'nogo Rossijsko-Jemenskogo issledovanija) : dis. ... kandidata psihol. nauk: 19.00.07 / Galal' Abdo Said Salem. – SPb., 2001. – 178 с.
3. Gorchakova E. B. Motiv dostizhenija uspeha v strukture lichnosti i dejatel'nosti budushhих menedzherov: Dis. ... kand. psihol. nauk: 19.00.01 / Gorchakova Elena Borisovna. – Habarovsk, 2002. – 164 с.
4. Ivannikov V. A. Psihologicheskie mehanizmy volevoj reguljacii / V. A. Ivannikov. – М. : MGU, 1991.
5. Leont'ev A.N. Dejatel'nost'. Soznanie. Lichnost' / A. N. Leont'ev. – М. – 1998. – 240 s.
6. Lomov B. F. Metodologicheskie i teoreticheskie problemy psihologii / B. F. Lomov. – М.: Nauka. – 1999. – 350 s.
7. Magomed-Jeminov M. Sh. Motivacija dostizhenija: struktura i mehanizmy: avtoref. dis. na soiskanie nauch. stepeni kand. psihol. nauk: 19.00.07 / M. Sh. Magomed-Jeminov. – М., 1987. – 26 s.
8. Rean A. A. Psihologija izuchenija lichnosti [Ucheb. posobie] / A. A. Rean. – SPb. : Izd-vo V.A. Mihajlova, 1999. – 288 s.
9. Rubinshtejn S. L. Osnovy obshhej psihologii / S. L. Rubinshtejn. – SPb. : Piter, 2004. – 713 s.
10. Hekhauzen H. Motivacija i dejatel'nost': v 2-h tomah / H. Hekhauzen. – М. : Pedagogika, 1986. – 240 s.
11. Deci E.L. Self-determination and intrinsic motivation in human behavior / E.L.Deci, R.M.Ryan. – 1985.

Received February 9, 2017

Revised March 6, 2017

Accepted April 6, 2017